

Praha 1968 ja tänapäev

Jüri Engelbrecht*

■ 1967. aasta hilissügisel olin just jõudnud valmis oma kandidaadiväitekirja TPI-s, kui sain teate, et kahe päeva pärast pean sõitma Prahasse. Avanes nimelt võimalus stažeerida aasta Prahast Tšehhi Tehnikaülikoolis (ČVUT) ehk praeguste arusaamiste kohaselt sain järeldoktori grandit.

Eellugu

Nii algas minu esimene välisreis neil mälestusväärsitel aastatel – minu poolt vaadates juhus, kuid edasise elukäigu jaoks suurte mõjudega. Sõita tuli rongiga, alul Moskvasse, kus anti välispass, ja sealnt samuti rongiga Prahasse. Õine vagunirataste vahetus piirjaamas on meeles kui veidi sürrealistlik unenägu. Mind visati vette tundmatus kohas, saabusin Praha keskjaama pühapäeva hommikul, kuid hoolimata mulle Moskvast antud lubadustest polnud mul kedagi vastas ja Rahvaste Sõpruse Ülikooli aadressist polnud puhkepäeval mingit tolku. Halastasid Nõukogude saatkonna töötajad, kes juhtumisi kellelgi teisel vastas olid, mind saatkonda viisid ning külalistemajas voodikoha andsid. Esmaspäeval sain ülikoolis üles otsida ametniku, kes Nõukogude Liidust tulnud inimeste eest hoolitses ja mind siis edasi ühiselamusse suunas. Vabandust ei tulnud sõnagi. Aga selle vahejuhtumi unustasin kiiresti, sest minu ees avanes kuldne Praha, mis isegi sotsialismi taagaga kaetult oli imepärane. Nõukogude stažööre (nii meid ametlikult kutsuti) oli umbes kakskümmend ja iga kuu tuli käia koosolekul saatkonnas, kus sõnad peale loeti. Meil kujunes kohe oma väike kogukond – kaks eestlast ja kolm leedukat. Õppisime tšehhi keelt, käisime koos kinos, kontsertidel, Praha ümbruses ja, mis seal salata, jõime ka õlut.

Ma elasin ühiselamus Parléřova tänaval, Strahovi kloostri ja Loreta lähedal. See oli mõeldud välismaalastele ja nii oli seltskond üsna kirju. Mind paigutati kahesesse tuppa, mis oli tegelikult kena juhus, sest sain eluaegse sõbra – Roberti, kes oli pärit Inglismaalt. Tema tuli Praha kunstiakadeemiasse tegema nukufilmi, mis käsitles katkendit Shakespeare'i "Suveöö unenäo" ainetel, seotuna värvikate käsitöölistega. Mina asusin Tšehhi Tehnikaülikoolis tegema varraskonstruksioonide dünaamikaga, mis oli sealses instituudis minu üks uurimisteedest. Et end kurssi viia, pidin ostma ühe Tšehhis ilmunud monograafia, mis kohe pani keelt õppima. Nendest uuringutest ilmus hiljem ka paar artiklit kohalikes teadusajakirjades.

Kultuurilinn Praha oli kütkestav. Pole elus nii palju kinos käinud kui seal. Tšehhide kinokunst oli tollal kõrgel tasemel. „Teraselt jälgitavad rongid“, „Abituurium humalaid korjamas“ jpt. olid värskendavad teosed. Praha vaatamisväärsusi ei jõua üles lugeda, pole ju tegemist vaid Hradi ja vanalinnaga. On ju ka Valgemägi ehk Bíla Hora, kus 1620. aastal peeti lahing katoliiklastest Habsburgide ja protestantidest tšehhide vahel. Tšehhid kaotasid, pealinn rändas Prahast Viini ja see muutis palju. Siis on Divoká Šárka – nimetatud Böömi mütoloogilise naissõdalase auks ja kujutab endast tükikest metsikut loodust oma sügava oruga linnapiirides. Ja siis on Strahov ning kloostriaiad, mis tollal olid avatud, ning mäest alla kesklinna minnes võis hilissüvel maast korjata küpse pigni. Vyšehrad annab hoopis teise vaate vanalinnale, kol-

* Jüri Engelbrecht (1939), PhD, DSc, akadeemik, TTÜ Küberneetika Instituut, Tallinn 12618, Akadeemia tee 21, j_e@ioc.ee

mandast küljest vaatab Vitkovi mäelt kesklinna võimas hobuse seljas Jan Žižka monument. Praha kevadpäikeses, sügiseses uduvines, talvises lumesajus pakub vapustavaid vaate-elamusi. Aga ka Karlšteini loss pole kaugel ning teisiigi kauneid kohti ja väikelinnu on Böömimaal hulga. Paljudest kontsertidest on mulle meelde jäänud Praha kevade avakontsert Munitsi-paalpalees (*Obecní dům*), kus mängiti Mozartit, kuulajate hulgas ka loožis istuv president Ludvík Svoboda.

Praha kevad ja augustikuu päevad

Aga põhiasjast tuleb ju eraldi rääkida – Praha kevad ja masendavad augustikuu päevad. Nende ridade kirjutamiseks värskendasin mälu, otsisin nimelt üles „2000 sõna“ teksti ja proovin veidi emotsioone kirjeldada. Kevad oli tõeline – ilusa ilma ja muutuste tuulega. „President astus tagasi 50 helleri eest!“ hüüdsid ajalehepoisid. Jätsin meelega ära koma eelmisest fraasist, tegelikult maksis ju ajaleht 50 hellerit. Ludvík Svoboda, endine armeekindral valiti uueks presidendiks märtsis. Nõukogude saatkond ei osanud meile igakuistel kohtumistel midagi öelda, eks nad olid segaduses. Tsensuur kaotati juuni lõpus ja kohe ilmus ka „2000 sõna“, mille oli kirjutanud Ludvík Vaculík, kirjanik ja esseist. Sellele kirjutasiid alla loomingulised inimesed, teadlased, sportlased, töölised, ajakirjanikud, kokku umbes 130 inimest. Ühiskonna demokraatiseerimine, pluralism, kommunistide senine hoolimatus (kuigi ka tunnistamine, et üheteistkümnendal tunnil paistavad kommunistid aru saavat, mida nad on teinud), vaba sõna, välisjõudude interventsiooni oht – need olid märgusõnad. Tšehhide kommunistid reageerisid oma avaldusega, mis oli mõõdukas, kuid Nõukogude Liidule oli see kirjutis selge märk, et „püha kommunismiüritus“ on ohus. Mõnes mõttes saaks seda kirjutist võrrelda meie 40 kirjaga. Veel olid läbirääkimised Čierna-nad-Tisous (piiripunktis) augusti alguses ja kohe ka Varssavi pakti kohtumine Bratislavas, kus näiliselt lepiti kokku mõningases järeleandmises. Samas kirjutasiid viis Tšehhi kompartei liiget abipalve (eks kõla tuttavalt) ja interventsioon sai rohelise tule. Varssavi pakti väed sisenesid 20. augusti ööl ja 21. augusti varahommikul. See päev on mul raudselt mälus ja võin taastada oma päevase teekonna.

Öösel kuulsin müra ja mõtlesin, et kõrvaltänaval asuvas sõjaväeosas hakkasiid masinad sõitma. Hommikul vaatasin aknast välja ja vastasasuva väikese leivapoe ukse taga oli järjekord. Mis jama see küll on, ei osanud ma mingit seisukohta võtta. Asusin siis mööda Úvozit all-linna poole teele ja seletamatu kõhedus võttis võimust, sest inimeste näod olid kaamed. Kusagil nägin tanke ja mõtlesin paari päeva eest loetud uudisele – tankid Praha tänaval, sest käisid Barrandovi (filmistuudio) sõjafilmi võttes. Siis jõudis mu pähe arusaamine, mis on juhtunud. Keeldusin seda uskumast, kuigi teadsin, et nii on. Peas lihtsalt vasardas, et nii ei tohi ju olla! Jõudsin läbi vanalinna kitsaste tänavate Vanalinna platsile, kuulsa raekoja kella kõrval. Seal olid seatud üles väiksemad kahurid Vene sõduritega. Rahvahulk ümberringi proovis nende käest küsida, mida nad ometi teevad. Üks ohvitser seletas – vaadake, kui meid siin praegu poleks, oleks Saksa armee nädala pärast siin. Läksin edasi Celetnát mööda Püssirohutornini – jagati lendlehti, räägiti presidendi kõnest, mis kutsus inimesi säilitama rahu, mitmel olid pisarad silmis. Niimoodi aeglaselt ja ühtelugu peatudes jõudsin Václavi väljaku alumisse otsa Mústekile. Tahtsin minna Rahvusmuuseumi ette Václavi monumendi juurde, sest see oli kujunenud kogunemiskohaks. Nii ma seal Mústekil seisin ja hakkasin juba oma sihi poole astuma, kui järsku algas Rahvusmuuseumi ees tulistamine ja silm seletas inimeste jooksmist. Jäin tummalt seisma ja vaatama. Küllap läks veidi aega ning siis kostisid kiirabiautode sireenid, paar autot kihutasid väljakul (tollal oli väljak liikluseks avatud, mitte nii nagu praegu) mööda, vilksasid vereplekilised valged kitlid. Vene vaprad sõdurid olid avanud tule Rahvusmuuseumi kui suure kapitalistide maja ning selle ees seisvate inimeste pihta. Ei mäleta enam täpselt, kuidas ma siis liikusin ja kas ma jõudsin samal päeval või järgmisel Praha raadiomaja ette

Vinohradys. Selle ees oli põlema läinud tank, mille soomuselt virvendasid kuumaõhukeerised (huvitav, et need silma jäid), ümberringi kuivanud lehtedega puud. Käisin nagu transis ja jõudsin alles hilja õhtul tagasi ühiselamusse. Ning siis tuli külm higi otsmikule – vaid kümme minutit oli mind lahutanud Rahvusmuuseumi juures kuulide ette sattumisest. Rahvusmuuseumi fassaad oli kuulidest täkitud ja kuigi maja krohv peagi parandati, olid kuuliarmide parandused veel aastaid hiljem näha. Järgmisel hommikul tegin veel tiiru kesklinnas ja läksin siis oma instituuti. Seisin mitu minutit koridoris meie osakonna ukse taga, sest kogusin julgust sisenemiseks. Mul oli ju punaste kaantega Nõukogude pass taskus. Olin vist nii ehmatanud näoga, et kolleegid hakkasid mind rahustama – me ju tunneme sind, ütlesid nad. Loomulikult olin nendega juba puuda soola ära söönud ja nad teadsid hästi, et ma mõtlen nendega ühel lainel, ning Eesti olukord oli ka neile teada. Hiljem tuli välja, et saatkonna emissarid olid käinud kõiki Nõukogude kodanikke otsimas, et siis nad kaasa võtta ja kohe tagasi „suurele kodumaale“ saata. Mind nad õnneks ei leidnud ja sellest aktsioonist sain alles hiljem teada. Info levis rohkem suust suhu. Olevat olnud ka kiri töölistelt, kes olla Moskvat appi kutsunud, kuigi neid kirjutajaid ei õnnestunud kunagi tuvastada. Tšehhi parteijuhid viidi Moskvasse, nendega koos ka president Svoboda. Tema rahulikkus ilmselt leevendas veidi läbirääkimisi. Levis jutt, et kuna ta oli kindral, siis oli tal ka ametirelv kaasas. Ta olevat öelnud, et võib end Moskvast maha lasta, ning siis olevat juba Nõukogude juhtide mure, kuidas maailmale seletada, et nemad seda ei teinud. Tšehhoslovakkias „taastati nõukogude kord“, paljud repressioonid, ka meie instituudist. Ideoloogilise vägivalda haardes kaotasid ülikoolid ja teadusasutused umbes veerandi oma töötajatest. Sellest masendavast ajast on kirjutatud Milan Kundera ja teised. Üks tahk sealsest elust väärib märkimist. Kui meil sai omal ajal öelda, et tegemist on vene värgiga ja Nõukogude Liidu režiimiga, kus kõik käis vene keeles, siis seal olid ju kohalikud kommunistid, kes rääkisid kohalikus keeles ning Moskva jäi kulisside taha. Eks see muserdas paljusid, meil sai ju tihti aetud kõik Moskva kaela. Aga ega need read ole ajaloo kursus. Mina olin veel kuu aega Prahast ja naasin koju septembri lõpus. Eluülikooli kõige õpetlikum ja mõjukam aasta oli möödas. Olin olnud tunnistajaks jõu kasutamisele ühe rahva mahasurumisel „vennaliku sõpruse“ sildi all. Mällu on raiutud arusaamad vaba mõtlemise olulisusest ja totalitaarsete jõudude halastamatust võitlusest selle mahasurumiseks.

Mõtteid möödunust

„Olge meiega, meie oleme teiega!“ Nii kõlas Tšehhi raadio ütlus neil ärevatel päevadel ja nii olen ka mina oma tšehhi sõpradega siiani koos. Nii otseste kolleegidega teaduspõllul kui ka omal ajal ametiasju ajades. Käisin koos Lennart Meriga Prahast riigivisiidil ja tervitasin presidente ka meie Teaduste Akadeemias Tallinnas. Külalisraamatus on Václav Haveli nime juures süda ja Lennart Meri joonistas oma nime kõrvale paar lainet. Tšehhi Teaduste Akadeemia presidendi Rudolf Zahradníkuga allkirjastasime aastal 1996 akadeemiatevahelise koostöölepingu, mis siiani töötab. Mul endal on praeguseni tihedad sidemed Tšehhi Teaduste Akadeemiaga ja selle uurimisinstituutidega. Rudolfiga oleme palju arutlenud teaduskorralduse teemadel ja üks tema selleteemaline sisukas artikkel on ilmunud ka meie Akadeemias (1/2016, lk. 29–37). Väärib märkimist, et Rudolfi paljude doktorantide hulgas oli omal ajal Angela Merkel. Jiří Drahoš, kes Tšehhi Teaduste Akadeemia presidendi kohalt ülemöödunud aastal lahkus, kandideeris hiljutistel valimistel Tšehhi presidendi kohale. Mul on väga kahju, et ta jäi napilt alla populistina tuntud vastaskandidaadile. Jiří Drahoš oma tasakaalukuse, laia silmaringi ja objektiivsusega oleks olnud suurepärane president ja väärikas järglane Václav Havelile.

Mälestused mälestusteks, kuid veidi tuleks üldisemalt arutleda 1968. aasta järelsündmustest kuni tänaseni. Hoolimata repressioonidest ja „rahvaste sõprusest“ jäi tuli hõõguma.

Järgmisel aastal põletas end protesti märgiks Jan Palach. Kulus kakskümmend aastat, enne kui Sametrevolutsioon (1989. a.) lükkas kommunistliku režiimi kõrvale. Poliitikavaatlejad Prahast ütlesid, et kuigi seda võiks nimetada jätkuks 1968. aasta traagilisele augustile, tuleks pilk pöörata hoopis 1948. aasta sündmustele. Viis ju kommunistide riigipööre siis Tšehhoslovakkia Vabariigi Nõukogude Liidu mõjuvõimu alla ja 1989. aasta sündmused taastasid just tol ajal pooleli jäänud arengutee. Kuid nagu ütles „2000 sõna“ autor Ludvík Vaculík, Praha kevad oli proovikiviks, mis näitas rahva meelelaadi. Kõik ei pidanud vastu, vaid muutusid Moskva kuulekateks teenriteks. Need aastad löid loomulikult paljude hinge sügavad haavad. Petřini jalamil on lõhestatud südametega kommunismiohvrite figuurid, mälestamaks kannatanuid. Ometi pole kommunistid demokraatlikus Tšehhis veel kadunud, nii tegutseb riigis ühiskonna survest hoolimata senini Tšehhi ja Moraavia (Määrimaa) kommunistlik partei, kel ka parlamendis oma esindajad. Eks aeg näitab, mis neist saab.

Kultuuriloost tšehhide moodi

Tšehhidel-slovakkidel on olnud Euroopa südames üleüldse keeruline ajalugu paljude võimukate naabrite tõttu nii Saksa-Rooma keisririigi kui ka Habsburgide monarhia osana. Ning tšehhi keel pidi oma arengu eest võitlema, olles saksa keele kultuuriareaalis. Minu pilk läheb loomulikult esimesena teaduse radadele. Teaduse ajalugu Euroopa südames on rikas suurimisedest. On ju Prahast töötanud Tycho Brahe ja Johannes Kepler, samuti Albert Einstein, Brnos aga Gregor Mendel. Karli ülikool Prahast asutati 1348. aastal ja on püsinud keeruliste aegade kiuste ning omandanud teenitult kõrge renomee. Keemik Jaroslav Heyrovský on pärjatanud Nobeli auhinna (1959). Seoses ühiskonna muutustega pole praeguses teadusmaailmas tšehhidelgi kõik just väga hästi edenenu (vt. Rudolf Zahradníku artikkel ajakirjas Akadeemia). Kümnekonna aasta eest asus nende tollane valitsus teadusrahastust vähendada, teatades, et teaduselt on vaja ainult otseseid rakendusi. Koos tšehhi kolleegidega sekkus ka rahvusvaheline teadusühendus (mul oli samuti selles oma osa ALLEA nimel) ning see rumalus õnnestus ära hoida. Viimasel ajal läheb tšehhidel teaduses üldjoontes päris kenasti ning teadus- ja arendustegevuse strateegia (2015–2020) hõlmab nii sisulist osa kui ka ministeeriumite ülesandeid. Ei saa jätta mainimata, et selles strateegias rõhutatakse institutsionaalse rahastamise olulisust ning viidatakse uuringute järjepidevuse kaole ja fragmenteerumisele projektteaduse raamides.

Ühiskonna vaatevinklist vaadatuna on aga tšehhid, nii nagu teisedki Euroopa rahvad, silmitsi infoühiskonna muutustega ja poliitiliste rabelemistega, lisaks veel ühiskonna varjukülgedega. Ometi on neile toeks sügav kultuurikiht ja vist ka oskus mitte kõike südamesse võtta.

Järgnev ei pretendeeri süva-analüüsile Tšehhi üldisest arengust, vaid on kimbuke uitmõtteid Tšehhi vaimumaailma teemadel, nii nagu mulle mitte-ajaloolasena paistab. On ju viiekümne aasta jooksul see maa ja eriti Praha mu südamesse kasvanud. Sellest ka alljärgnevad emotsionaalsed laadi read – killud siit ja sealt, mis toovad ehk lähemale selle maa Euroopa südames.

Meie muinasaja kangelane on Lembitu ning Läti Henriku ja Balthasar Russowi kroonikad kirjeldavad omaaegseid sündmusi. Hulk hiljutisi ajalooaamatuid kirjeldab meie möödanimku tänase pilguga. Tšehhide ajaloo on aga Alfons Mucha, tuntud *art nouveau* ajastu kunstnik, lõuenditele kandnud. Tema monumentaalne maaliseeria pealkirjaga *Slovanská epopej* (20 suurt maali, enamjagu mõõtudega kuni 6 x 8 m) kujutab erinevaid motiive slaavlaste ajaloo ja kommetest, keskendudes lääneslaavlastele. Kuningate ja müütiliste tegelaste kõrval on muidugi ka Jan Hus, Jan Amos Komenský jt. tšehhide ajaloolised isikud. See erakordne maaliseeria (maalitud aastatel 1912–1930) paneb mõtlema ajaloo osast rahva mälus ning traditsioonide ja mõttelaadi kujunemisele. Eks ole tšehhide mälus ju kuulsad kuningad ja

kuningannad, aga ka kaotatud Valgemäe lahing 1620. aastal, mille tulemusena Habsburgide pealinn Viini kolis, ja 1938. aasta München, kus lääneriigid Hitlerile järele andsid, ja järgnevad okupatsioonid. Võrdlusmomente on meil tšehhidega küllalt. Olgu veel mainitud, et tšehhidel algas võimlemisvaimustus 19. sajandi keskel, mille tulemusena korraldati võimlemispidusid (alates 1882. a.). Need tõstsid rahva eneseväarikust nii nagu meie laulupeod, mis said ju samuti 19. sajandi teisel poolel hoo sisse. Bedřich Smetana sümfooniline poem „Kodumaa“ (*Ma vlast*) on tšehhidele sama tähendusega nagu meile Heino Elleri „Kodumaine viis“.

Küllap annab mingi pildi rahva mõttelaadist, kui heita pilk kirjandusele. Minul, nii nagu ilmselt paljudel eestlastel, oli esimene tutvus tšehhi kirjandusega Jaroslav Hašeki vabra sõduri seiklused. (Väike vahemärkus Hašeki pajatustest: valitsus, kes ölle hinda tõstab, kukub!) Huumor on kindlasti tšehhidele omane, Jaroslav Hašeki kõrval on ju ka Karel Čapek, Vojtěch Stekláč, Zdeněk Jirotka ja palju teisi. Viimasel ajal loetust on mul silme ees Michal Vieweghi „Imekaunid aastad Klausiga“, kus ühe perekonnaloo pöörded tänases Prahas on seotud euroskeptikust presidendi Václav Klaus'i ütlemistega. Küllap pole see raamat kirjanduskriitiku silmis tähtteos, kuid olustikku annab küll hästi edasi. Ja tšehhide oskust maailmapilti näha näitab äsja eesti keelde tõlgitud Patrik Ouředníku „Europeana“, mis ühe kriitiku sõnade kohaselt (vt. raamatu järelsõna) on Euroopa tsivilisatsiooni „ajalooliste kõrvakiilude jada“.

Ajalooliselt on kultuurilugu Prahas aga arenenud kolme rahva – tšehhide, sakslaste ja juutide – koosmõjul. Nii on Franz Kafka ja Rainer Maria Rilke seotud Prahaga, rabi Loew on toonud Golemi tähelepanu alla ja nii võiks neid nimesid palju üles lugeda. Lugeda tuleks ju ka Milan Kunderat (kes kirjutab prantsuse keeles ja pole kodus just väga populaarne), Josef Škvoretzký't (tema „Soomuspataljon“ on omaette pärl), Pavel Kohoutit, Jan Nerudat ja paljusid teisi. Václav Haveli luule ja näidendite kõrval tasub lugeda ka tema esseesid. Poet Jaroslav Seifert sai Nobeli kirjandusauhinna 1984. aastal. Omaette nähtus on aga Jára Cimrman, fiktiivne näitekirjanik, kelle vaimukad ütlemlised on saanud tšehhidele raudvaraks ja kelle näidendid temanimeselises teatris Praha Žižkovi linnaosas köidavad siiani paljusid. Kriitikud ütlevad, et mõnes mõttes sümboliseerib see müütiline „meister“ tšehhide mentaliteeti. Loomulikult on tšehhide kultuurimosaiik mitmekesine. Laste poole vaadates – küllap on meie praegustel keskealistel meeles multifilmid „Štaflík a Špagetka“ kahe koera ja neid kiusava varesega ning „*Krtek*“ ehk Mutt, kes küll metrood ei ehitanud, kuid muidu oma sõpradega seikles. Nii nagu „Lotte maailm“, olid ka need filmid rõõmsa sisuga. Ei jõua rääkida muusikast, ei bardidest ega ooperitest – jätan need asjatundjatele. Ja rääkida võiks veel tšehhi keele iseärasustest oma kurku kraapivate sõnadega (*strč prst skrz krk!*) – ja kuidas sellises keeles laulda saab! –, jäähokist (mis omandas erilise sümboli tähenduse pärast 1968. aastat), toidu- ja öllekultuurist (mis nii või teisiti on kujundamas harjumusi) jne.

Praha ajaloolist vaimumaailma mõjutas kindlasti Rudolf II, kes 16. sajandi lõpus ja 17. sajandi alguses koondas oma õukonda nii astronoomide kui ka alkeemikuid, kunstnikke ja poeete. Angelo Maria Ripellino on oma raamatus „Maagiline Praha“ (itaalia keeles 1973, inglise keeles 1994) kirjeldanud Praha vaimumaailma läbi sajandite kirjanike ütluste kaudu. Loomulikult pole Praha võlu ainult kirjasõnas, kaunid majad ja barokkskulptuurid viitavad inimvaimu teistele tahkudele. Veidi üle saja aasta vanad juugendstiilis hooned annavad linnale veel erilise sära. Alati maksab külastada Alfons Mucha kujundatud uhket Munitsipaalpaleed (*Obeční dům*), olgu siis sealset kontserdisaali või kohvikut. Kindlasti pole tegemist vaid möödunud aegade iluga. Linnaruumi ilmestavad nüüd ka David Černý skulptuurid, mis on mõneti šokeerivad. Kuidas teisiti vaadata Kafka muuseumi õuel olevat purskkaevu, mille põhiosaks on kaks pissivat meeskuju madala basseini äärel, millel Tšehhi vabariigi kuju! Protesti sümbol, nii öeldakse, ühinemisel Euroopa Liiduga. Sigmund Freud ripub ühel vanalinna ristmikul katusest välja ulatuva tala küljes, hoides kinni vaid ühe käega. Ja Lucerna passaažis ripub laes hobune, pea allapoole ja jalad ülespoole, ning kuningas Václav istumas hobuse jalgade

vahel, Kampa pargis on aga paar nägudeta hiigelimikut, kes mõeldud ronima üles teletorni. Küllap peab igaüks oma mõtteid mõlgutama, kui neid vaatab. David Černý köitis tähelepanu juba 1991. aastal, kui ta värvis ühel Smichovi väljakul oleva „suure sõpruse mälestusmärgi“ – Nõukogude tanki – roosaks.

Aastapäevad

Kui juba Eesti Teaduste Akadeemia presidendina Prahat külastasin, ilmselt üheksakümnen-date lõpus, andsin raadiole intervjuu, püüdes tšehhi keeles rääkida. Nooruke reporter küsis, miks ma tšehhi keelt olen õppinud. Ütlesin, et olin 1968. aastal siin teiega Prahast. Kena noor daam vaatas mulle otsa ja ütles: „Aga mina ei olnud siis veel sündinud.“ Nii läheb aeg. Praha on mu südames ja sõbrad samuti, olen ju „*pražák*“. See on ka põhjuseks, miks nendest päevadest nii pikalt kirjutasin. Läbielatu kipub ju ununema. Loomulikult vaatab noorem põlvkond maailma oma silmadega, kuid me ei tohi unustada juuri, kust me pärit oleme. Samuti on kasulik vaadata laiemalt maailma, sest saatusejooned kipuvad paljudel rahvastel sarnased olema. Isegi käesolev põgus kirjeldus annab meile nii mõnedki võrdlusemõtted. Lisada võiks, et pärast Esimest maailmasõda seoses Austria-Ungari keisririigi lagunemisega tekkis 28. oktoobril 1918 riik nimega Tšehhoslovakkia, nii et ka tšehhidel-slovakkidel on tänavu 100. aastapäev seda sündmust pühitseda. Tšehhidel on see kuupäev kalendris kirjas rahvuspäevana. Nende iseseisvusdeklaratsioon valmis Washingtonis Tomáš G. Masaryki eestvedamisel, kellest sai Tšehhoslovakkia esimene president. Nagu ütlevad mu sõbrad Prahast, ei ole see tänavune 100. aastapäev suurejooneline aastaringne pidu nii nagu meil, sest ajaloolist Tšehhoslovakkia riiki ju enam pole. Ometi on tšehhidelgi plaanis hulk näitusi, kontserte, konverentse ja muid üritusi meenutamaks omaaegseid sündmusi. Ka riiklikud autasud antakse välja tavakohaselt rahvuspäeval, rääkimata pidulikust tseremooniast T. G. Masaryki haua. Slovakkidele on aga oluline just iseseisva Slovaki riigi loomise tähtpäev, 1. jaanuar, kui Tšehhoslovakkia aastal 1993 kaks riiki sai (seda sündmust on kutsutud ka sametlahutuseks). Tšehhidel on see päev samuti kalendris märgitud kui iseseisva riigi taastamise päev, ometi on rahvuspäev 28. oktoobril. Suhted naabritega on teatavasti kujunenud pika ajaloo vältel ja vääriksid eraldi analüüsi oma allhoovuste ja värvikate klišeedega. Nii või teisiti, aastad 1918, 1948, 1968, 1989 ja 1993 on tšehhidele olulised.

Kõige olulisem on aga: „*J sme s vámi, bud'te s námi!*“